

Урок 18 «Хрущовська відлига». Наростання системних кризових явищ у країнах регіону в 70 – 80 – х рр.. XX ст.

1. СМЕРТЬ СТАЛІНА І БОРОТЬБА ЗА ВЛАДУ

5 березня 1953 р. помер Й. Сталін.

Відразу після смерті диктатора розпочалася запекла боротьба за лідерство в країні серед соратників покійного вождя. 6 березня Раду Міністрів СРСР очолив Г. Маленков. Його заступниками призначили Л. Берію, який очолив МВС СРСР, М. Булганіна, що став міністром оборони, а також В. Молотова і Л. Кагановича. М. Хрущову доручили «зосередитися на керівництві секретаріатом ЦК КПРС».

Поступово в боротьбі за владу перемагало партократичне угруповання на чолі з М. Хрущовим, за яким стояли оновлені кадри керівників партії, МВС, КДБ. Перший удар нанесли по Берії. 26 червня 1953 р. його заарештували на засіданні президії ЦК КПРС. У липні — виключили з партії і зняли з усіх посад як «ворога партії та радянської держави». У грудні 1953 р. Берію розстріляли.

Особа в історії

М. Хрущов із «царицею полів»

Микита Хрущов (1894-1971 рр.) — державний і партійний лідер СРСР у 1953-1964 рр. Народився у селі Калинівка Курської губернії в родині селянина-бідняка. Працював на шахтах Донбасу, брав участь у громадянській війні. З 1924 р. — на партійній роботі, навчався в Промисловій академії. У 1935-1938 р. — перший секретар Московського міськкому

ВКП(б). З 1938-го очолював компартію України. У роки війни — член Військових рад ряду фронтів, мав військове звання генерал-лейтенанта. У 1947-1949 рр. знову очолив ЦК КП(б)У. З грудня 1949 р. — секретар ЦК ВКП(б) і перший секретар Московського міськкому партії. З вересня 1953 р. — перший секретар ЦК КПРС. У 1958-1964 рр. — глава уряду. 14 жовтня 1964 р. звільнений з усіх займаних посад пленумом ЦК КПРС.

Боротьба за владу розгорнулася між М. Хрущовим і Г. Маленковим. На вересневому (1953 р.) пленумі ЦК КПРС М. Хрущова обрали першим секретарем ЦК КПРС.

2. ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ. ВІДЛИГА

У травневому номері журналу «Знамя» за 1954 р. була опублікована повість І. Еренбурга «Відлига», що дала ім'я історичному періоду.

2.1. Доповідь Хрущова на XX з'їзді КПРС

Комуністична партія була хребтом політичної системи СРСР, стояла над державними органами. З'їздам КПРС надавалося епохальне значення. У лютому 1956 р. у Москві працював XX з'їзд КПРС. Кульмінацією з'їзду стала доповідь Хрущова «Про культ особи і його наслідки», що мала закритий характер. Головні її положення і висновки свідчили про докорінний перегляд партійно-державного курсу після смерті Сталіна. М. Хрущов уперше обнародував численні факти зловживань владою за часів Сталіна, фальсифікацій ряду судових справ щодо партійних, військових, наукових кадрів. Делегати з'їзду вперше почули про так

званий «ленінський заповіт», де давалася негативна особистісна характеристика Сталіну.

Почалося розвінчання культу Сталіна.

24 канал. День в історії, 13.02.2015 р.

Але в доповіді Хрущова не було принципового і послідовного викриття злочинного характеру діяльності Сталіна і створеного ним режиму. Викриття сталінізму після смерті вождя здійснювали люди, які самі були співучасниками численних злочинів. Головними винуватцями репресій були названі Єжов, Берія, інші керівники каральних органів, яких уже не було в живих. Про делегатів з'їзду Молотова, Маленкова, Ворошилова, Кагановича та інших соратників Сталіна, руки яких були по лікоть у крові, не було ані слова. Жодного слова не було сказано про Голодомор 1932—1933 рр.

Проте доповідь Хрущова шокувала делегатів з'їзду. У загальних рисах з її змістом був ознайомлений партійно-комсомольський актив країни. Інформація про доповідь Хрущова блискавично поширилася в усьому світі. 30 червня була опублікована постанова ЦК КПРС «Про подолання культу особи і його наслідків», що встановлювала офіційні межі критики культу особи і мала протидіяти небезпеці її поширення на партію і соціалістичний лад.

2.2. Прояви лібералізації

Одним із перших виявів лібералізації стало масове визволення і реабілітація незаконно репресованих у 1930—1950-ті роки. На волю виходили сотні тисяч осіб. Нове керівництво країни декларувало необхідність розвитку колективних принципів керівництва, надання більших прав союзним республікам і місцевим органам влади. Було оголошено про можливість проведення внутріпартійних дискусій, про необхідність висування керівних кадрів винятково на основі їхніх ділових якостей. Скорочувався управлінський апарат. У 1957 р. були відновлені Чечено-Інгушська, Кабардино-Балкарська, Калмицька, Карачаєво-Черкеська АРСР, однак не були офіційно реабілітовані німці Поволжя, а також депортовані з Криму кримські татари, вірмени, греки, болгари і представники інших народів, які зазнали репресій.

У 1957 р. у Москві відбувся VI Всесвітній фестиваль молоді і студентів, почали свою роботу міжнародні московські кінофестивалі, розвивався іноземний туризм. Країна ставала відкритішою для світу.

Журнал «Новый мир», очолюваний О. Твардовським, опублікував ряд гострих статей. Однак керівництву, яке «дозувало» свободу, такі дії здалися занадто вільними. Твардовського зняли з посади головного редактора. Роман «Доктор Живаго» Б. Пастернака став причиною його виключення із Союзу письменників. Пастернак був змушений відмовитися від присудженої йому Нобелівської премії через загрозу висилки з країни. Тиску піддавалися Є. Євтушенко, А. Вознесенський, Е. Неізнаний та інші діячі культури.

2.3. Загострення боротьби за владу

Після доповіді Хрущова на XX з'їзді КПРС невдоволення його колишніх соратників різко зросло. «Вірні сталінці» активізували свої дії, спрямовані на усунення Хрущова від влади. Вони обвинувачували його в економічному волонтаризмі, у підриві авторитету КПРС через викриття культу особи Сталіна. В. Молотов, Г. Маленков, Л. Каганович почали новий виток боротьби за владу в партії та країні. Її

кульмінацією став червневий (1957 р.) пленум ЦК КПРС, у ході якого Хрущова підтримали силові міністри (у т. ч. маршал Г. Жуков), вищі партійні керівники нового покоління, а також оновлений партапарат. «Антипартійна група» зазнала поразки. Її членів позбавили вищих посад у партії та державі. Незабаром зняли з посади міністра оборони і маршала Г. Жукова, якого обвинуватили в спробах посилення свого впливу в країні.

Боротьба за владу в Кремлі закінчилася перемогою Хрущова.

3. СПРОБИ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

3.1. Реформи в промисловості й сільському господарстві

У промисловості ліквідували галузеві міністерства, створювали територіальні органи управління — раднаргоспи. Однак у цілому промисловість розвивалася звичайним екстенсивним шляхом.

Машинно-тракторні станції (МТС) перетворювали в ремонтно-тракторні станції (РТС), а сільгосптехніку продавали колгоспам і радгоспам. Були підвищені закупівельні ціни на продукцію сільського господарства, ліквідована система оплати за трудовими і введена грошова оплата праці колгоспників. Колгоспникам видавали тимчасові паспорти, відновлювали їхні громадянські права.

Однак фантастичні програми перетворень, розроблені за ініціативою Хрущова, дискредитували багато гарних починань. Цілинна програма, у ході якої намічалася освоїти понад 40 млн га неораних земель у Казахстані, Західному Сибіру, на Уралі і за рахунок цього різко збільшити виробництво зерна, не була реалізована в повному обсязі.

Повсюдно надавався пріоритет вирощуванню кукурудзи й гороху, що призвело до 10-разового розширення їхніх посівів. Політика насильницького впровадження цих культур (кукурудзу змушували вирощувати навіть в Архангельській області!) не розв'язала кормової проблеми, а знизила врожайність зернових за п'ять—сім років удвічі.

Спроби наздогнати США у виробництві м'яса, молока, олії до 1960 р. зазнали краху. Виконуючи нереальне завдання щодо збільшення виробництва м'яса в 3,5 раза, під ніж пустили краще поголів'я худоби, що до того незаконно вилучали в населення.

Ці та інші експерименти означали відмову від інтенсивних методів розвитку сільського господарства, що позначилося на його продуктивності. Почали закупівлю зерна та м'яса за кордоном.

3.2. Реформи в соціальній сфері

Зростала зарплата і громадські фонди споживання. На 1960 р. закінчився перехід усіх робітників і службовців на 7-годинний робочий день.

Довгоочікуване новосілля

Запитайте своїх рідних, як змінився їхній побут у першій половині 1960-х років.

Пересічні громадяни почали одержувати окремі квартири. Хрущов замість будинків з «архітектурними надлишками» розпорядився будувати прості за

конструкцією і дешеві п'ятиповерхові будинки, влучно прозвані в народі «хрущовками».

Це дало змогу збільшити житловий фонд країни в 1958—1965 рр. на 40%.

У 1964 р. колгоспники одержали право на щорічну відпустку й пенсійне забезпечення.

У вільний продаж надійшли автомобілі «Волга» і «Москвич». У квартирах з'явилася побутова техніка. Уряд скасував плату за навчання у старших класах шкіл і у вишах. Упроваджувалася загальна обов'язкова 8-річна освіта, створювалася єдина мережа ПТУ.

3.3. Спроби подолання відставання в НТР

4 жовтня 1957 р. запустили перший штучний супутник Землі, а в грудні цього ж року спустили на воду перший у світі атомний криголам «Ленін». Учені створили найпотужніший синхрофазотрон. 12 квітня 1961 р. космонавт Ю. Гагарін на космічному кораблі «Восток-1» вперше у світі облетів земну кулю.

3.4. Наслідки реформ

Реформи зустрічали значний опір бюрократії. Економічні труднощі уряд перекладав на плечі трудящих.

Відбулися масові демонстрації протесту робітників у Кривому Розі, Теміртау, Грозному. А в червні 1962 р. по демонстрантах у м. Новочеркаську відкрили вогонь. Загинули 16 і були поранені 40 осіб. Зрозуміло, ці події зберігали в таємниці.

Проте у 1961 р., на XXII з'їзді КПРС, Хрущов повідомив про програму побудови комунізму в СРСР до 1980 р. Лідер країни втрачав почуття реальності.

Історичний анекдот

— *Хто найвинахідливіший фокусник у світі?*

— *Хрущов. Він посіяв на цілині, а зібрав у Канаді.*

* * *

Посадив дід ріпку. Діда за ріпку. Бабцю за діда. Внучку за бабку.

Жучку за внучку. Кішку за Жучку. Мишку за кішку... І ось мишку нещодавно реабілітували...

4. ЗМІНИ В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ

Зовнішньополітична доктрина СРСР, сформульована в 1956 р., містила два принципи: необхідність мирного співіснування держав з різним суспільним ладом та визнання багатоваріантності шляхів побудови соціалізму з підтвердженням принципу пролетарського інтернаціоналізму (під цим у Кремлі розуміли допомогу міжнародному комуністичному і національно-визвольному руху та соціалістичним країнам — з правом втручання в їхні внутрішні справи).

М. Хрущов намагався нормалізувати відносини із Заходом. У 1956 р. СРСР оголосив про припинення війни з Японією, запропонував нормалізувати відносини з ФРН. У 1958 р. укладено угоди про співробітництво із США. У 1959 р. відбувся перший в історії візит лідера СРСР до США та зустрічі М. Хрущова з президентом Д. Ейзенхауером. Але після того як 1 травня 1960 р. над територією СРСР збили американський розвідувальний літак У-2, відносини між країнами погіршилися.

У 1961 р. СРСР забезпечив зведення Берлінської стіни. А в 1962 р., під час Карибської кризи, світ опинився на межі війни.

У відповідь на утворення в 1949 р. блоку НАТО в травні 1955 р. створено Організацію Варшавського договору (ОВД), у якій СРСР відіграв визначальну роль. Посилювався вплив СРСР на країни Східної Європи. Їхні спроби проводити самостійну політику викликали відкрите втручання СРСР у внутрішні справи НДР (1953, 1961 рр.), Польщі (1956 р.), Угорщини (1956 р.).

У 1950-1960-ті роки в умовах розпаду колоніальної системи увагу радянського керівництва привернули країни «третього світу». З 1957 по 1964 рр. пройшли переговори з лідерами 30 держав, були підписані понад 20 договорів про співробітництво.

Погіршилися відносини з Китаєм — китайське керівництво негативно поставилося до засудження культу особи Сталіна.

Отже, у міжнародних відносинах тривала «холодна війна». З іншого боку, почали виявлятися перші ознаки відмови від непримиренної ворожнечі між демократичним Заходом і прорадянським Сходом.

5. УСУНЕННЯ ВІД ВЛАДИ М. ХРУЩОВА

Хрущов не зміг утримати під контролем владу. Партійний апарат не міг пробачити йому критики. Каральні органи не забули викриття вчинених ними злочинів. Армія не пробачила приниження, яким піддав її Хрущов, звільняючи десятки тисяч офіцерів. Селяни висловлювали невдоволення заходами з обмеження присадибних ділянок. Робітники обурювалися щодо підвищення цін. Загальним було незадоволення через гостру продовольчу кризу 1963 р. (багато в чому інспіровану супротивниками Хрущова).

У підготовку усунення Хрущова втягували членів президії ЦК КПРС, керівництво КДБ, військові кола. Найактивнішу роль у цьому відіграли Л. Брежнєв, якого Хрущов вважав імовірним своїм спадкоємцем. У жовтні 1964 р. Хрущова, який перебував на відпочинку в Піцунді, попросили прибути до Москви нібито для вирішення невідкладних питань. А на 14 жовтня 1964 р. в Кремлі вже збиралися члени ЦК КПРС на терміново скликаний пленум.

Подорож

На засіданні Хрущов вислухав пред'явлені йому обвинувачення. У провину йому ставили розвал сільського господарства, політичну неграмотність, ослаблення оборонної сили країни, волюнтаризм тощо. Хрущов: «Мені вже 70 років, я старий і втомився... Головне я зробив... Зник страх і розмова йде на рівних. У цьому моя заслуга. Я піду, і боротися не буду. Прошу написати заяву про мою відставку, я підпишу...»

6. СРСР у середині 1960-1970-х років

Після усунення Хрущова Першим секретарем ЦК КПРС обрали Леоніда Брежнєва. Пізніше головою Ради Міністрів СРСР затвердили Олексія Косигіна.

Особа в історії

Леонід Брежнєв (1906-1982 рр.) — державний і партійний лідер СРСР у 1964-1982 рр. Народився у родині робітника-металурга в українському м. Кам'янському. Працював інженером на заводі. З 1937 р. — на керівній радянській і партійній роботі. З 1939 р. — секретар Дніпропетровського обкому КП(б) України. У роки війни Л. Брежнєв був у діючій армії. Із 1946 р. — перший секретар Запорізького обкому партії, з 1947 р. — перший секретар

Дніпропетровського обкому партії, з 1950 р. — перший секретар ЦК Компартії Молдавії. У 1950-ті рр. очолював компартію Казахстану, керував освоєнням цілинних земель. У 1964 р. був одним із організаторів усунення М. Хрущова від влади. Пристрасний мисливець, любитель нагород.

6.1. Зміни в країні

З приходом до влади Л. Брежнєва нечувано збільшився бюрократичний апарат, який до 1980-х років зріс до 18 млн осіб і став одним із найбільших у світі. Була повернена «дохрущовська» структура керівних партійних і державних органів, замість раднаргоспів утворювали держкомітети, відновлювали галузеві міністерства.

У 1977 р. утверджено нову Конституцію СРСР, яка проголосила побудову в країні так званого розвиненого соціалізму.

6.2. «Косигінська» реформа 1965 р.

Реформа у господарстві повинна була сприяти економічному піднесенню завдяки розширенню самостійності підприємств, підвищенню матеріальної зацікавленості працівників. Було впроваджено госпрозрахунок, частина прибутку залишалася підприємствам. Виконання державного плану тепер виражалось не у валових показниках, а в обсязі продукції, що реалізовувалась.

У 1979 р. колгоспи та радгоспи кооперували в агропромоб'єднання та намагалися інтегрувати їх з промисловістю. Більше ресурсів виділяли на сільське господарство, легку та харчову промисловість, що підвищило обсяги виробництва продовольства й товарів народного вжитку. Значно підвищився рівень добробуту населення.

У 1965—1982 рр. майже втричі зріс обсяг промислового виробництва, сільськогосподарського — у 1,5 раза.

6.3. Зовнішня політика СРСР у 1960—1970-ті роки

1972 рік став поворотним у радянсько-американських відносинах. Цього року під час візиту президента США Р. Ніксона до Москви підписано угоду про скорочення стратегічних озброєнь (ОСВ-1), що встановлювала обмеження на створення систем протиракетної оборони і міжконтинентальних ракет.

Проте після введення радянських військ в Афганістан у 1979 р. НАТО прийняло рішення про розміщення в Західній Європі ракет середньої дальності, націлених на СРСР.

У відносинах із соціалістичними країнами Кремль прагнув контролювати «межі свободи» прорадянських режимів. Після спроб лібералізації соціалізму в Чехословаччині СРСР спільно з Польщею, НДР, Угорщиною і Болгарією ввів 21 серпня 1968 р. збройні сили в м. Прагу для «захисту завоювань соціалізму».

На початку 1960-х років різко загострилися відносини СРСР із КНР. Справа дійшла до збройних конфліктів у районі острова Даманський (Далекий Схід) і Семіпалатинська (Центральна Азія). У 1970-ті роки Китай розглядали як потенційного супротивника СРСР.

Москва підтримувала арабські країни в їхній боротьбі з Ізраїлем, заохочувала кубинську інтервенцію в Анголі, була на боці «промарксистських сил» у Мозамбіку, Ефіопії, Ємені. СРСР втрутився в конфлікт між Сомалі й Ефіопією в районі Африканського Рогу, санкціонував вторгнення в'єтнамських військ у Кампучію, підтримував ліві сили в Чилі, інших країнах Латинської Америки.

Проте остаточно підірвало політику розрядки радянське вторгнення в Афганістан 27 грудня 1979 р. Однак спроба нав'язати Афганістану соціалістичну модель розвитку зазнала краху.

7. БРЕЖНЄВСЬКА «ДОБА ЗАСТОЮ»: НАРОСТАННЯ КРИЗИ

У період 1964—1985 рр. будували нові міста й заводи, палаци культури і стадіони; створювали вищі, відкривали нові школи і лікарні. СРСР вийшов на передові позиції у світі в освоєнні космосу, розвитку авіації, атомної енергетики, фундаментальних і прикладних наук. Певні досягнення спостерігалися в освіті, медицині, системі соціального забезпечення.

Однак з початку 1970-х років у країні стрімкими темпами наростала криза в соціально-економічній і суспільно-політичній сферах.

Сповільнилися темпи економічного зростання; розвиток економіки здійснювався екстенсивним шляхом. У СРСР реалізовувались 15 найбільших загальнодержавних програм: створення ЗахідноСибірського ТПК, побудова Байкало-Амурської магістралі та ін. Проте кошти розпорошувалися і не давали віддачі.

Не дала очікуваних результатів хімізація та меліорація сільського господарства. Прийнята в травні 1982 р. Продовольча програма стала фарсом.

Закупівлі сільськогосподарської продукції за кордоном зросли більш як у 10 разів, виник дефіцит продуктів у торгівлі.

Катастрофічно позначилась на економіці участь СРСР у гонці озброєнь. Водночас в умовах тодішньої світової економічної кон'юнктури СРСР одержував величезні прибутки від експорту нафти. Приплив «нафтодоларів» давав змогу відтягнути вияв негативних явищ в економіці.

Сам Л. Брежнєв після тяжкої хвороби (1974 р.) утрачав важелі управління країною, а його негативні особисті якості виявлялися сильніше. Нестримною була пристрасть до нагород. Падінню його авторитету сприяла і трилогія мемуарів («Мала земля», «Відродження», «Цілина»), написана іншими авторами від імені генсека. Члени родини Брежнєва загрузли в кримінальних справах.

Черга в продуктовому магазині в СРСР

Запитайте своїх рідних про значення висловів «дістати дефіцит», «авоська».

Причини краху реформ були пов'язані з самою природою соціалістичного господарства. Перетворення здійснювали в рамках командно-адміністративної системи, вони не були доповнені реформами політичної системи. Їх проводив партійно-господарський апарат, сформований ще в сталінську епоху.

Терміни і поняття

«Застій» (термін вперше вжив М. Горбачов) — період історії СРСР (1965-1984 рр.), коли КПРС та радянську державу очолював Л. Брежнєв. Період характеризувався сповільненням темпів соціально-економічного розвитку,

нагромадженням кризових явищ у політичній та соціальній сфері й консервацією економічної та соціальної системи у рамках державного соціалізму, що виключало можливість її реформування.

Основні передумови системної кризи радянського суспільства

- Монопольна влада КПРС у радянській політичній системі.
- Величезні ресурси відволікалися на надання допомоги прорадянським режимам у країнах Східної Європи, Азії й Африки.
- Перевага надавалася екстенсивним методам ведення господарства.
- Регламентація економіки відповідно до народногосподарських планів призводила до дефіциту матеріальних і фінансових ресурсів, «авралів» у роботі підприємств, низької якості їхньої продукції.
- Зрівнялівка на виробництві ліквідувала стимули підвищення кваліфікації та продуктивності праці.
- Загострення екологічних проблем.
- Збільшення грошових доходів населення відставало від виробництва товарів широкого вжитку. Зростання дефіциту товарів і продовольства впливало на масову свідомість. Поширювалися алкоголізм і наркоманія.
- Відхід від лібералізації, фактична реабілітація сталінізму.

Історичний анекдот

За часів Сталіна було як в автобусі: один веде, половина сидить, інші трясуться.

За Хрущова — як у цирку: один говорить, всі сміються.

За Брежньєва — як у кіно: всі чекають кінця сеансу.

* * *

До прилавка м'ясного відділу магазину підходить покупець.

— У вас риби немає?

— Громадянине, у нас м'яса немає! А риби немає в іншому відділі, в рибному!

8. ДИСИДЕНТСЬКИЙ РУХ

У середовищі наукової і творчої інтелігенції, вірян почали виникати цілі групи людей, що були не згодні з режимом та відкрито виступали проти зневажання громадянських свобод. Цей неформальний громадський рух дістав назву дисидентство.

Терміни і поняття

Дисидент (від лат. *dissidens* — незгодний) — інакодумець, людина, яка не згодна з панівною ідеологією та владою. Дисидентство відстоює права громадян та інші демократичні принципи.

Основні учасники і напрями дисидентського руху

- Прихильники «справжнього марксизму-ленінізму» вважали, що радянський режим зіпсував це вчення, і необхідно повернутися до справжніх цінностей марксизму-ленінізму.
- Прихильники християнської ідеології говорили про необхідність дотримання християнських моральних принципів.
- Захисники національно-культурних прав націй, що представляли національні республіки, виступали проти політики русифікації, за надання національно-культурної автономії.

- Ідеологи ліберального напрямку відстоювали ідею переходу до демократичного суспільства західного типу, виступали за лібералізацію соціально-економічних і суспільно-політичних відносин.

Датою народження дисидентського руху можна вважати 5 грудня 1965 р. (день прийняття «сталінської конституції» 1936 р.), коли на Пушкінській площі в Москві відбулася перша демонстрація під правозахисними гаслами.

Андрій Сахаров, академік, фізик, співтворець водневої бомби; політичний діяч і правозахисник, лауреат Нобелівської премії миру (1975 р.)

Паралельно виникла безцензурна література і преса («самвидав»). Відтоді поширювали машинописні тексти відомих дисидентів і правозахисників. Серед дисидентів

визначилися свої лідери — А. Сахаров, В. Буковський, А. Марченко, З. Гамсахурдіа, П. Григоренко та ін.

25 серпня 1968 р. на Червоній площі в Москві відбулася єдина відкрита в СРСР акція протесту проти радянської інтервенції в Чехословаччині. У ній взяли участь лише вісім осіб.

Своєрідним маніфестом дисидентського руху стала робота академіка Андрія Сахарова «Роздуми про прогрес, мирне існування й інтелектуальну свободу» (червень 1968 р.). А. Сахаров стояв на позиціях, близьких до західного лібералізму. Християнсько-демократичні цінності відстоював письменник О. Солженіцин, автор романів «У колі першому», «Архіпелаг ГУЛАГ», лауреат Нобелівської премії.

Стимулом для розвитку дисидентського руху стали підсумки Загальноєвропейської наради з безпеки і співробітництва в Європі (1975 р.). У країні створювалися групи сприяння виконанню рішень цього форуму, які відстоювали права людини.

Подоробиці

Українська Гельсінська група (УГГ) створена 9 листопада 1976 р., а 7 липня 1988 р. на 50-тисячному мітингу у м. Львові на її основі проголосили створення Української Гельсінської спілки (УГС). Засновниками УГГ були Олесь Бердник, Петро Григоренко, Левко Лук'яненко, Оксана Мешко, Ніна Строката, Іван Кандиба, Олекса Тихий, Микола Руденко (керівник Групи), Мирослав Маринович, Микола Матусевич.

Влада сприймала дисидентство як «шкідливу течію, що ганьбить радянський державний лад». У 1970-ті роки вислані з країни чи змушені були виїхати за кордон письменники О. Солженіцин, В. Некрасов, В. Максимов, музикант М. Ростропович, співачка Г. Вишневська, поет Й. Бродський, кінорежисер А. Тарковський, театральний режисер Ю. Любимов та ін. Під репресії КДБ підпали громадяни, наприклад, за збереження книжок М. Булгакова чи А. Платонова. Активісти правозахисного руху пройшли через в'язниці, табори; їх примусово розміщали в психіатричні лікарні.

ЗАПИТАННЯ Й ЗАВДАННЯ

І. Систематизуємо нову інформацію

- 1. Які труднощі існували у відновленні господарства в післявоєнний період?
- 2. Коли до влади в СРСР прийшов М. Хрущов?

- 3. Яка подія відбулась на XX з'їзді КПРС?
- 4. Чому період 1954-1964 рр. традиційно називають «відлигою»?
- 5. Які реформи провело керівництво країни на чолі з Хрущовим?
- 6. Визначте основні тенденції та напрями зовнішньої політики радянського керівництва в період «відлиги».
- 7. Назвіть напрями економічних реформ у 1960-ті роки.
- 8. Проаналізуйте зовнішньополітичний курс СРСР у 1960-1970-ті роки.
- 9. Поясніть терміни: відлига, космополітизм.

II. Обговорюємо в групі

- 1. Які наслідки для країни та світу мало розвінчання «культу особи» Сталіна?
- 2. У чому полягала суперечливість реформ, проведених М. Хрущовим?

III. Мислимо творчо й самостійно

- Як Ви думаєте, чому особистість М. Хрущова, який доклав величезних зусиль до змін «казарменного соціалізму» в СРСР, часто мала гірші оцінки радянських людей, ніж особистість диктатора Й. Сталіна?

ВАЖЛИВІ ДАТИ

5 березня 1953 р. — смерть Й. Сталіна

1954 р. — початок періоду «відлиги»

лютий 1956 р. — викриття культу особи Сталіна на XX з'їзді КПРС

12 квітня 1961 р. — політ Ю. Гагаріна в космос

14 жовтня 1964 р. — усунення М. Хрущова від влади